

VASADI PÉTER

Egy új Jónás jelei

Th. Mertonról, vagyis Merton Tamás trappistáról

II. rész

Életszentség: süllyedve emelkedni

1926-ban született Budapesten. Költő, író, esszéíró. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK magyar-német szakán végezte. Írásának első részét lásd 2002. 4. számunkban.

Hogy hol, hogyan s mikor fogan meg az emberben az életszentség, erre nem lehet pozitivistá választ adni. Istenben 'kezdődik el', az emberben folytatódik, s kettejük egységében fejeződik be. Azaz hogy befejeződésében nyílik meg s tágul a végtelenségig s a végtelenben, mert azt óhajtja magába fogadni, 'magjában' az Egyetemes Teremtéssel, melyből Krisztus Istensége magaslik föl. Ő bírja magában az Egész-t, Testben s Lélekben a Létet, s Vele lép a szentéletű ember az Új Égben az Új Föld partjára. A Megtestesülés nemcsak Jézus titka, ez a Szentháromság Istennek titka öröktől fogva. Ennek gyümölcse a Kozmosz, a mindenféle nem-szellemi formájú létezés, amit — elég szerencsétlenül — anyagnak nevezünk, illetve minősítünk (le), holott csak úgy lehet minden kegyelem, ha a bűnt kivéve a különböző létezésformák megszentelődhetnek. Átvitt értelemben ez azt jelenti, hogy a magassághoz hozzátartozik a mélység, a sötéthez a ragyogás, a mikrohoz a makro, igenhez a nem, és nem az ember következtető fehér-fekete logikája, hanem Isten nagyon is 'kalandos elgondolása', illetve végtelen paradoxitása szerint. Az, hogy ez a paradoxitás végtelen, értelmünknek követhetetlen. Erről az sejtet valamit, hogy Isten igazságossága egy a szeretetével, ítélete a megbocsátással, megértése a haragjával, jósága a mindenhatósággal, de igazságossága, ítélete, haragja és mindenhatósága mégis azonos önmagával. Az ember életszentsége úgy emelkedik, hogy mélyre süllyed. Vagy megfordítva; „pokolra kell annak menni, / aki dudás akar lenni” (J. A.).

Merton Tamás alighanem a pokolnál kezdte, külső kényszerítések nélkül, önszántából, mint mindenki, és nem rajta múltott, hogy mégis hátat fordított neki. Bámulatosan magasra emelkedett, de megőrizte a korábban szerzett mélységélményeit. És még azt sem lehet mondani, hogy 'tisztán'. A mélységélmény sohasem tiszta, Jézus pokoltornácébéli alámerülésén kívül, mivel a bűnös, a tartózkodó bűnös is beszennyeződik, amikor pusztít. Ha az okozott vagy szemlélt pusztulás nem betegséggé, hanem tudássá lesz benne, az a kegyelem műve. A bűn ismerete a szervezet ellenmégévé válik, a lélek fegyverévé, mely serkenti a jó-

Megjegyzés: a „-” jelek a Thomas Mertontól vett idézeteket jelölik, a ' ' jelek a szerzőtől valók.

ban való növekedést. Sokan vannak, akiket a megtapasztalt rossz tesz a jó szenvedélyes hitvallójává. Merton ezt írja: „Gyümölcséről ismerjük meg a fát. Ha meg akarod ismerni a nemzetek modern társadalmi és politikai történetét, tanulmányozd a poklot.” S hozzáteszi: a tömegek társadalmában egyetlen ember ráülhet valamennyiünk életére, lelkére, nézeteire. S nem őszinte véleményt kíván, hanem szolgálai meghunyászkodást a pénz- vagy hatalmi diktatúrák kerítése mögött. Föllazítja a személyek kapcsolatait, a családot, szétzilálja a közösségeket ő, meg a szolgálói. Céljuk, hogy „irtsák ki a természetes együvértartozás érzését, az embereket ellenőrizhető szervezetekbe tereljék, melyeknek élén megvásárolható, immorális, gátlástalan emberek dirigálnak. Minden lehető módon, módszeresen arra nevelik őket, hogy ne higgyenek egymásnak, senkinek, csak nekik, sőt hogy tőlük féljenek is... S így szavazzanak bizalmat üresfejű, gondolatlan szószátyároknak, akiket sose látnak, legföljebb hanyagul divatos ünnepélyességben a képernyőn, vagy hallanak a rádióban, amint adagolják jelenlétüket. Ezek lerombolják a szeretetet és fanatizmussal helyettesítik.”

Azért nincs alternatívája a keresztény vallásnak, mert elvet s megítél minden tömegekkel művelt politikai és egyéb praktikát. Tömeget nem is ismer, csak teremtett személyeket, isteni kinyilatkoztatásból és kétezer éves tapasztalatból tudva, hogy a személy szeretet híján elpusztul, s egyre gyakrabban elhull, mint az állat. „A keresztény vallás a szeretet vallása. A keresztény erkölcs a szeretet erkölcse.” Ott, ahol a lélek gyümölcsei az öröm, a békesség, a türelem, a kedvesség, a jóság, a hűség, a szelídség, az önmegtartóztatás (Gal 5,22–23), nem lehet azt mondani, hogy „emberi mindenhatóság: ez a mi titkos vágyunk.” Mert ezek a gyümölcsök azon a fán teremnek, amelynek elkoptathatatlan neve: szeretet. Másképpen: a jó tudása. Merton Tamás, nem feledve, hanem vállalva — igaz, más jellegű — elsötétüléseket, teljes életével ennek a szeretetnek szolgálatába állt, amelyről fölismerte, hogy maga az Atya. A szeretet megtartotta őt, sőt egyetemes jelentőségűvé növelte lelki-szellemi képességeit. Örömmel fedezte föl, hogy — a bár abbahagyni akart — életeleme, az írás is szolgálhatja a szeretetet, azzal a föltétellel, hogy mint művészet, szó, gondolatfűzés, mondat és stílus önmaga marad: „Itt, a Getsemániban az az én remeteségem, ami leginkább segít hozzá a magányhoz és a szemlélődéshez: az írás... Arra nincs semmi időm, hogy bármi más legyek, mint trappista szerzetes. De azt elérhetem, hogy imádkozzam, amikor imádkozom, és írjak meg imádkozom, amikor írok.” „Ha Istenért írok, akkor a tőlem telhető legjobban kell írnom, mivel akik nem is hisznek Benne, veszik maguknak a fáradságot, hogy jól írjanak... Szent Pál és Szent Ignác vértanú nem tördött a nyelvtannal, mégis remekelt. A rossz könyv a csekély

szeretet tanúja.” „Elmerülök a szemlélődésben, akár lefelé, akár fölfelé visz. Isten szemlélődik.”

Ezért lát mindent. Ha az ember szemlélődik, anélkül, hogy Isten látná, látja azt, amit Isten néz. Ő pedig nézi Harlemet: „Ezen a hatalmas, sötét és bűzös nyomortelepen feketék százezrei élnek barmokként összetereelve. Legtöbbjüknek se kenyere, se munkája. Ez az élénk és mély érzelmű faj úgy zsúfolódik itt össze, hogy” — más nem is történhetik vele — „vasmarokkal fojtogatja őket a biztos kudarc. Az előítéletek falai közé szorultak. Fölmérhetetlen természeti érték, bölcsesség, szeretet, zene, tudomány és költészet préselődik bele ebbe az óriási katlanba, s együtt fortyog a megromlott emberi természet minden szennyével. Tízezrek pusztulnak el a bűnben, a nyomorban, a megaláztatásban. Kitérültek őket az élet könyvéből, embertelenné tették, lealacsonyították... Mi mindent nyelt már el sötét kemencéd, Harlem, a marihuana, a gin, az örültség, a hisztéria és a szifilisz által?” „Harlem azt mondja el, amit Isten gondol Hollywoodról. Viszont Hollywood az a mennypótlék, amiben Harlem kétségbeesve keresi a maga vigaszát.” Tamás testvér, mikor már miséző pap, órákkal a szentmiséje után is alig képes hozzálátni bármihez. Röstell még olvasni is. Ül a nyersen faragott székén, s fölajánlja a reggel kezében tartott Istennek a világ véghetetlen nyomorát, ostobaságát és aljasságát: Vedd magadra, Uram, és égesd el a te szenvedésednek és föltámadásodnak emésztő tüzeiben. Napközben, „a legváratlanabb pillanatokban” éli át ezt a vakító világosságot, s oly erővel ragadja meg az emlékezés, hogy nem érti, mit miért csinál. De azért föl-földereng benne a feketék puccos, neobiedermeyer, pipiskedő színmű-musicaljének zárómondata, Isten szájába adva: „Utálatos szememben a fehérek szellemessége. Nem ismerlek titeket. Nem ismerem azt, amit társadalomnak mondotok. Halottak vagytok, mint a pokol. Ezeket a feketé kicsinyeket ismerem és szeretem, titeket nem. Átkozottak vagytok.” Tamás testvér imádkozik. Ír és imádkozik. Szent vagy, Uram, dűnnyögi, szent, szent, szent, irgalom, irgalom, irgalom, sóhajtja, ki tudja, hányszor.

Az ember hivatása

Mind világosabban látja, Jézust nem azért utasítja el a világ, mert Krisztus, hanem mert Isten. Nagy erővel ragadja meg őt Krisztus istensége, mintegy kihozza a sodrából. Nem gondolhat erre a tényre, amelynek hordozhatatlan súlya mégsem az igazságban, hanem a hitben van, nem gondolhat erre a tényre megrendültség nélkül. Naplójában szenvedélyesen kiált föl: „Krisztus elutasításában az a legrettenetesebb, hogy a »szentek« tették.” A farizeusoknak nem kellett, mert nem volt farizeus. „Nem tudtak mit kezdeni Istennel, mert látniuk kellett, nem hasonlít hozzájuk.” Ez a követ-

kezetlenség nem az Isten, hanem az ember tragédiája lett: Istennek hasonlítania kell valakihez? És ha kellene, ki mondja meg, kihez? Ha bárkihez hasonlítana, Isten volna még? Ember nem hasonlíthat Istenhez, ezt a „szenteknek” tudniuk kellett volna, hanem csak egy lehet vele. Krisztus egy volt az Atyával. Erről a káromlásnak mondott állításáról kellett volna fölismerniük; ez az ember csak ugyan a Messiás. Épp ezért a mondataért ítélték halálra. A hozzáértők készültek föl legkevésbé a Küldött fogadására. Készületlenségük egy ki nem mondott ítéletet burkol be: a Messiás soha és semmilyen körülmények között nem jöhet úgy el, hogy megfeleljen az emberi várakozásoknak. Ha mégis eljön bárhol és bármikor, meg kell halnia; ő nem lehet ő.

Amikor Merton Tamás miséiben magasra emelte a Föltámadott testét, komoly fizikai erőfeszítésébe került, hogy leeressze s visszahelyezze a paténára. Számtalanszor átelmélkedte, mi következik az emberre abból hogy Krisztust visszautasította. Mivel Isten az ember képében jött el, és emberként nem kellett, ha az ember Isten képét ölténé föl, még kevésbé kellene. Vagyis az ember megtiltja Istennek, hogy a maga választotta módon jöjjön el. Hogy egyáltalán eljőjön. Íme, az eredeti bűn 'éret', kiforrott, egyetemes tagadásának pillanata. Isten elutasítása örökre megosztotta volna az emberiséget, mert Krisztusban véglegesen utasította el az embert is. Ehhez bármi ok elég lett volna, ha elmarad a megváltás. Ám épp Krisztus elutasítása és keresztre feszítése provokálta a megváltást, és amit az ember véglegesen elrontott, Isten véglegesen helyreállította. Így az ember hivatása a paradicsomi állapothoz képest bár alacsonyabb dimenzióba csúszott, magasabbra ért föl: Krisztussal a kezében léphet az Atya elé. Az ember ugyan föladta hivatását, a boldogságot — hogy szentségben és igazságban szolgálva Istent, s Benne az embert, éljen —, Krisztus azonban — a boldogság helyett — meghirdette a boldogságokat.

A boldogság azt jelenti, írja Merton, hogy kitaláljuk, mi az az egy szükséges, amely nélkül nincs élet. Ezért az egyért lemondunk minden másról, ami boldogságnak mutatja magát, de nem az. Ezután — az isteni paradoxitásának megfelelően — ebben az egyben megkapunk minden mást is. Az ember hivatásként nem reprezentálhatja a semmit, csak a mindent. E hivatás hallatlan kitüntetettsége az, hogy egy emberi személy beavatottan képviselheti a jó teljességét, Istent. Ez akkor lehetséges, ha Isten akaratára mint „Isten Lelke bennünk van, azaz szeretetének szabadsága, törvénye szerint élünk.” Az embert hivatása a csúcspont felé ösztökéli, amit Isten szeretetével beborít, elismer, jóváhagy, amelyre rábízta magát. Szó szerint Istent hordozza az az ember, aki a hivatásának él. Az ilyen ember „békét keres, nem széthúzást, alázatot, nem fölényt, engedelmességet, nem lázadást, tisztaságot, nem kétértelműséget, türelmet, nem agresszív hazugságot, egyszerűséget, nem kiagyalt bonyolultságot, nyugalmat,

erőt, nagylelkűséget, bölcs lesz, nem csak okos, átfogóan igaz... Imádság nélkül mindebből semmit sem érünk el.”

Az önmagát képviselő ember csupa viszonylagosságra épít. S mintha a „pokol küszöbén élne”, szerepjátszásra, a célok és az eszközök ingerült s állandó változtatására kényszerül, s észre sem veszi, az ideiglenesség és az üresség metaforája lesz. Mivel az élet és az út egyet jelent az ember életében.

Imádsággal a szemlélődésbe

Merton Tamás trappista egész életművében — hol kimondva, hol kimondatlan — jelen van a definícióktól való idegenkedés. Kreatív alkat lévén rátalál arra, amit mondania kell, s amit kell, azt akarja. A legelvontabbnak tetsző következtetések vagy sejtések élnek a tolla alatt, s megjelennek. Mint a jó írókat, a belső lét állandó megtestesítésének csendes és kitartó szenvedélye hatja át őt, gondolkodását és művét. Jézus Krisztus, akinek személye és szavai is, a kinyilatkoztatás „az öröklét csöndjével terhes, és ez az öröklét” — e megrázó csönddel — „megterheli a mi fogalmainkat s beszédünket is, azonnal óva int: az elemzés nem vezet sehová.” Mert a valószínűt nem a ritka elmeél, hanem a szeretet ismerheti meg. „Én vagyok az út”, akárhányszor hangzik is el Jézusnak ez a szava, oly mély, egyszerű és titokzatos kifejezés, hogy ‘erényei’ miatt kimeríthetetlen. Mindenki tudja, mit akar jelenteni, mégsem tudja senki pontosan, mit jelent. Misztérium, melynek megértése az elfogadásával azonos.

Nem biztos, hogy jól fejezzük ki magunkat, amikor azt mondjuk: az imádság beszélgetés Istennel. Az imádság Isten dicsőítése, viszont a dicsőítés nem szüntelen hozsannázás, vagy a magas c megszakítatlan éneklése, hanem a megismerésnek az a fajtája, amely egyedül Istenhez illik. A dicsőítő észrevétlenül Istenbe helyeződik. A szerzetesek különben sem szeretnek beszélgetni. Nem is nagyon tudnak. Az imádság több, mint a legnemezebb szó-váltás. A teremtett lét visszaáramlása, visszaömlése a teremtő Léthe. Ezért az imádságnak nem mindig a szavai a legfontosabbak, hanem az imádkozó lelkülete, alázata, szándéka, imádásának hője, mélye, kizárólagossága. Az imádság a lélek homályában halad előre, megteremti a szemlélődés föltételeit, a belső békét, a nyugalmat, a süllyedés-emelkedés ritmusát, és lassan átfordul szemlélődésbe. A szemlélődő kitűzött célt, meghatározott dolgot, témát, tárgyat is szemlélhet magában. Akarhat tovább jutni valamiben, közelíthet annak lényegéhez, de a tökéletesebb szemlélődés az, amikor magát a szemlélődőt szemléli a Lélek, és ketten egymás szemlélésében egyesülnek. A szemlélődő elhárítja a tapasztalatokat. Minden igazi szemlélődés vadonatúj. Növekvő vagy sűrű sötétben mintegy megül a szemlélődő; csak a várakozásának van némi derengése.

Nem kér és nem vár semmit, ami a jutalomra emlékeztetne, mert amit tesz, az „az istenszeretet műve”. Nem kíván sem ki, sem megelégedni; pihen „a tiszta, eseménytelen hit éjszakájában”. A hit és a szeretet most végképp egy benne. Az itt és az ott. A szemlélődő nem gondol magára. Nem is gondolkodik, mert ami most vele van, az sokkal több és egészen más, mint „az értelemnek vagy az akaratnak... a hitben kifinomult szépségkeresése”. „Engedd meg, Uram, írja Merton, hogy a Te irgalmas bízom, ne önmagamban. Add, hogy a Te szeretettedben bízzam, ne egészségben, erőben, tehetségben, emberi segítségben. Ha Benned bízom, minden mást megkapok, erőt, egészséget és támogatást. Minden az égbe vezet el. Ha Benned nem bízom, minden a pusztulásomat idézi elő.”

A szóban mondott imádság olyan, mintha járnánk. Haladnunk kell. Lépést teszünk lépés után. A szótlán imádság olyan, mint a lélek elengedett röpülése; 'madárlábait' hátranyújtja, és szárnyal Isten, a szerelmese felé. A röpülést — egy bizonyos ponton túl — már nem lehet megszakítani. Ezért kell, hogy az imádság „szüntelen” legyen. Az ilyen lélekállapot-imádság viszi a szemlélődésbe. „A szemlélődés... a szeretet és a tudás egysége... Az élet, a szabadság, a szeretet és a tudás egybefonódása, a szeretet-szabadság-igazság-élet egységének legegyszerűbb intuíciója.” Milyen tudás ez? Olyan, amit akkor mondunk ki, amikor megkérdeznek minket: hiszed-e, hogy van Isten? Tudom, válaszoljuk. Mivel Őt hiszem, Aki Van, tudhatom. A Tudom a teljes emberi egzisztencia váratlan előrelépése. Ez a lépés „teszi a misztikust sokszorta egzisztencialistábbá a filozófusnál... A misztikus, vagyis a szemlélődő nemcsak látja és megtapintja a valót, ... hanem a dolgokon túl lelki közösséget teremt a Szabadsággal, az élő Istennel”, mert a valóság nem a tárgy, a dolog, az elgondolás, hanem maga a „Szent”, aki minden tárgynak, dolognak, elgondolásnak egyedül adhatja meg a valóság-alapját. Vagyis mindent, amit valódinak nevezhetünk, a Transzcendens Léthez vonatkoztatjuk, és Tőle elszakíthatatlanul lehet csak a valóság része. „A szemlélődés az önmegvalósítás” — leghatásosabb, de — „legellentmondásosabb formája, amelyet a látszólagos önmegsemmisítésben érünk el... Csúcsa a transitus.”

A lélek tehát „a pusztába megy.” Itt minden lassú, monoton, üres. Nincs szó, nincs élmény, lángolás, elmepróbáló érvelés. Itt tanulja meg a lélek, hogy a kopár kő, a színtelen homok, az életjelek nélküli létezés a legősibb, tehát a legeredetibb szépség. „Nincs hajlék, nincs élelem, nincs fölüdülés.” Az érzékek alszanak. Nincs ugrás előre. A lélek nem igyekszik nagyokat imádkozni. A fény elszökik, a derengésből szürkület lesz, a szürkületből sötét. A lélekre leszáll az éj. De azért nem botorkál. Vonul előre. Elhagyatott lesz és tehetetlen, a szelíd vagy sebző szenvedés lelki — de testinek érzett — éjében jár. Megkönyékezi a si-

etség, a türelmetlenség, rosszabb esetben a lázadás. Isten sehol. Az imádság szóba menekül vagy talán az emberi egzisztencia menekül az imádság szavába, mondódik, peregnek a szavak, mint a kavicsok. De ha a megfosztott lélek képes csöndben lenni, várni, haladni, egyszercsak „finom és meghatározhatatlan béke kezd belészivárogni”. Nem illan el, nem a képzelgés lecsapódása, nem lesz az erőszakos fény martaléka. Nincs hatalom a földön, mely megállíthatná szétáradását a lélekben, mert ez „Isten akarata, vagy egyszerűen: maga Isten.”

A lelki élet csapdái

Ahol ilyen nagy a tét, ott igen sokan — láthatók és láthatatlanok — nyüzsögnek vagy menekülnek, szoronganak vagy ujjonganak, elragadtatnak, mímelnék vagy csálnak, törtetnek vagy lustálkodnak, lepleznek vagy színeket játszanak, vergődnek vagy cseleznek, szóval ott az *emberi* és az *emberalatti* elemében van. A Gonosz céljaiért gyanús lelkesültséggel süti rá bárkire a ‘szent’ jelzőt, mintha lepecsételné. Csak az igazi szent gondolja meg akár százszor is, hogy rámondja valakire: gonosz. Az *emberfölötti* pedig hallgat, de jelen van. Hagyja, hogy megkeressék, nem tágit. A legkisebb hézag vagy engedmény nélkül földi le a tökéletességet. Merton Tamás kisgyermekkorától edzett figyelemmel és pontosan ábrázolva láttelezte az embert, az emberit, anélkül, hogy leselkednék, rábizonyítana vagy meglöbögtena bármit is rejtett kárörömmel; mi sem áll tőle távolabb. Éppen mert a szeretet igazsága élteti, megmutatni és orvosolni akar. Tudja, hogy az őszinte büntudat ravasz ellenfele a mellőngetően meakulpázó megszállottság, amely ismeri ugyan a bajt, hogy a bűn utáni csömörben tehetetlenkedik, de úgy akar magán segíteni: megmarad a bűnben, a büntudatban túlömlik rajta. Csak föl ne fedezzük valódi önmagunkat, aki Krisztussal van elrejtve Istenben. Ha pedig „nem tárjuk föl ezt a mélységet, sosem fogjuk megismerni, milyen emberek vagyunk, és Isten sem, hisz személyiségünk legmélyén léphetünk be Hozzá”.

A vallásos emberek nagy részének is, akár a világnak mindennapi élete deszakralizálódik, mert vallásos élete hártavékony fölülétté lett. Már alig érzékelik, „milyen életbevágóan fontos, hogy... megértsenek valamit hitük misztériumaiból”. A különleges gyakorlatok mechanizmusa „nem képes Isten... természetét sugározni”. Sok keresztény képmutatóan megalkuszik a világ gyöngeségeivel, keserű közönyével, csalárdságaival, s ezt a megalkuvást megértésnek álcázza. Az igaz tudás a vallásos életben is folytonos választásra kényszerít a szeretet-formájú szabadság és a tudatlanság-formájú szolgaság között. Az elmélyülés konok kijátszása oda vezet, hogy „a vallásos szimbólumok iránti érzékenység sosem volt olyan hideg és halott, mint manapság”. Az álszent őszinteség tudálékosan fecseg, mert fél. Sok minden-

től félhet, főként koncentrálatlan élete szétszórtságától. „Az igazán mély és nyíltszívű ember megengedheti magának, hogy hallgasson.” A kényszeres beszéd, amely előnti a keresztények életét is, nem szereti a jó szót. A gondolkodás és a megismerés szenvedélye azonban igen; „ez a mentális szó, mely megfelelő hangalakjába öltözve ott várakozik az emberi értelem mélyén, hogy a valóságról tegyen tanúságot”, akkor is Istent dicsőítve, ha nem Róla beszél.

„Ádám... léte első pillanatában... önmagát Isten képmására... teremtvé találta... Megtanult látni, és fölfedezve a kommunikáció más eszközeit is Isten szentségével — megalkotta a nyelvet.” A szakrálisan érzékeny nyelv ma is eleven, és arra való, hogy szóvá tegye a dolgok rejtett összefüggéseit és értelmét, nem pedig arra, hogy „beszéljen a dolgokról”. A dolgokról azért nem kell beszélni, mert a dolgok maguk beszélnek. A régies, kisszerű, szellemben alacsony beidegződésekkel nem lehet az ember pneumatikos-szá, új emberré, mert egyszerűen nem érti meg, mi az, ami fölszítja benne „a scintilla animae”-t, a lélek szikráját; az isteni kegyelem szó inkább varázsige a fülében, mint a legmélyebb valóság neve. Az új emberben, „pontosan a lélek, a legbelső akarat és értelem csúcspontján... fehér pontban izzik a misztikus fogékonyság, a szellemi tudatosság telhetetlen kis gyémántja”, amelyért megválhatunk a Világtól, minden bennelévővel együtt, mert már fölösleges. Ebben a belső 'térben' tüzet fog mindaz, ami nem szükséges.

A lelki tökéletességért folytatott erőszakosság, a méltatlan versengés, a nehezen leplezhető kegyelmi irigység őszintétlenül, hamissá teszi az embert. „Az ilyen erényes lélek úgy érzi, őt még a teremtmények jósága és tisztasága is fenyegeti.” Már nem fogja föl, mennyivel többet ér a sikertelenek tökéletessége, mint a sikeresek tökéletlensége. Rutin és eredetiség a szent dolgokban is összeférhetetlen. A rutin a nem-eredetiek zavart igyekezete, hogy tökéletesnek tessenek, pedig csak simák; a Gonosznak is van teológiája. Ő nagy gyönyörűséget érez, amikor ostorként csattogtatja e sűrűn ismételt szavakat: „halálos bűn, szenvedés, kárhozat, örök büntetés, egyetemes ítélet, hajlíthatatlan igazságosság, visszafizetés, világvége stb”. Vigasztalásul megismétlődő kudarcaira, abban hisz, hogy „mindenki más pokolra jut.” Az öntelt, önelégült keresztény nagyobb veszedelme önmagának, mint minden kísértése együttvéve. A szellem gőgje táplálja a bujaságot, akár elkövettetik, akár nem. A gőg minden lelki rossz megtörténtét sürgeti és segíti elő. Ezért „a kevélység gyönyöre” a keresztényekre leselkedő csapda.

Innen már nincs messze az a szerencsétlen fölfedezés, melyben az ember e szavakra ragadtatja magát: „Óh, én* szent vagyok!” Ha csakugyan szent volna, hanyatt-homlok futna e lelki baleset helyszínéről. „A szent tudja, hogy a világ, amit Isten te-

remtett, jó." És a mindig átmeneti, bár megismétlődő gonoszság ellenére is jó marad. Mert minden teremtett lény, dolog, élet jó benne. De azt is tudja, hogy e tömerdek jőban egyedül ő az az esetleges, akinek megjavulásáért könyörögnie kell, hogy végleg el ne vesszen. A szent nem önmagával, hanem az alázatával szentel meg minden szépséget. S elviseli, hogy ez az alázat Isten kegyelméből őt is megszentelje. Ilyen az önfeledt szemlélődés gyökere. A szent nem lobog „az Istenről való briliáns megérzések s parttalan élmények máglyáján... nem győzködi magát arról, micsoda hatalmas előrehaladást ért el”, nem édeleg, nem cifrázza, nem számítgat. Jól tudja, hogy szemlélődésének lelke Isten és az ő szeretete. Élve merészkedik a halálba, nem pedig vonul diadallal ön-dicséretének festett egébe.

Oltalom önmagunktól

„A legveszedelmesebb ember a világon az a szemlélődő, írja Tamás testvér, akit senki sem irányít. Ő csak a saját látomásában bízik.” Az a bizonyos belső hang, amelyre hivatkozik, csakugyan megszólal, figyelünk kell rá, de nemcsak a beavatottakhoz, s a beavatottakban eleven, hanem mindnyájunkban. Aki senki emberfiára nem hallgat, csak a maga hallotta hangra, az „Isten akarátát azonosítja... a szívét elöntő nagy, édes, föl-fölforrósodó meleggel.” Minél édesebb bent ez az érzés, az ilyen szemlélődő annál csalhatatlanabb. S már rég nem jut eszébe, hogy Isten emberségének töréspontja a kereszt, amely a megbecstelenítésnek, a szenvedésnek, a fájdalomnak, a halálnak, nem pedig bizonytalan eredetű érzéseknek (s ami ennél egy fokkal jobb, érzelmeknek) a helye volt; kemény, megácsolt, engesztelhetetlen, szálkás bitófa. Jézus Krisztus nem az érzések, hanem az elválasztó, kijelentő, üdvözítő tények Istene, kinek szava nem (csak) balzsamos, de éles kard is. Az önmagától s önmagában elragadtatott ember alkalmasint — ha korlátlan önbizalma másokat is megigéz, és „elhiszik róla, hogy valóban szent” — tönkretehet embereket, egy várost, egy szerzetesrendet, akár egy nemzetet is. „A világ tele van olyan sebhelyekkel, amelyeket az ilyen látnokok ejtettek rajta.”

Mi óv meg minket túltengő önmagunktól? Mindenekelőtt az igazi alázat. Nem az, hogy egyáltalán nem hiszünk magunknak, magunkban, hisz ez képtelenség, hanem hogy tényleg tudjuk, mert sokszor megtapasztaltuk, milyen kevés vagyunk, sőt, Isten végtelen 'méreteihez', a Teremtés véges, de végtelennek érzett nagyságához képest semmi. Át kell élnünk erős értelmünkkel semmi-voltunkat, és nem gyorsan s riadtan kikecmeregnünk belőle, hanem elmerülnünk benne. Ezután már egy csekélység, egy perc, egy szó, a legkisebb esély is bizalmat ébreszt a megmenekülésünkre, tágas teret látunk, Isten uralta távlatokat. Az igazán alázatos ember csöndesen építkezik, szorgalmas és boldog, a

kedves hangyák és a csillagképek nézője és testvére, s „mivel nincs érzéke az önsajnálathoz, nem esik kétségbe... Csak az alázatos ember képes nagy dolgokat művelni, mert már nem foglya az evilági esetlegességeknek”, az esztelenek diktálta futóversenyeknek, s tudja: Szent az, akinek a képét viseli.

Mi óv meg? A világ oktalan, de nagyon is következetes gyűlölete. Oktalan, mert ahhoz, hogy önmagát jól szeresse, mindazt gyűlölnie kellene, ami benne nem szeretet. Éppen fordítva teszi. A szeretetet ugyanúgy üldözi, mint ahogyan a Világosságát üldözte, s ugyanabból az okból: a sötétség kedvelői adják kezébe a hatalmat, a pénzt, a fegyvert; ezért ragaszkodnia kell a sötétséghez, amely nélkül nem volna világ. Urai nem túrik, hogy a világ rádöbbenjen: ha kevésbé volna evilágias, attól még evilág maradna, és sokkal boldogabb volna. A ma már fénybe öltözött sötétség éber és lenyűgöző technikával bírva fölfigyel a legkisebb részre is, amit a világosság út tömör falán, s nyomban ellenintézkedéseket tesz, jól sejtve, hogy a világosság azt jelenti: igazságosság. Erről ugyan beszél a világ, és ennyivel be is éri. Az igazság veszélyes, a status quo szent; azaz álszent.

Az igazságtalanság jót tesz az igazaknak. Egyszerre bizonyítja nekik a közösség és a magány értékességét, s cáfolja önmagát, megmutatva értéktelenségét, hiszen nem szereti se ezt, se azt. Mi óv meg? A türelem. Mely nem vontatottság, nem elodázása valaminek, nem az, hogy 'na-erről-nem-beszélünk'. A türelem olyan erő, mely meggyőződött a szeretetről, vagyis a jóról, arról, ami van, ezért tud rá várni. Amit jönnek ismer, nem téveszti és nem keveri össze a világ nyújtotta javakkal. Ezek között jóként húzódik meg sok kifejezetten rossz is. A türelmes ember rossz környezetben is a jóért él. Ha türelme ráadásul kevészavú a rossz kabaré-esztrádja, handa-bandája és hozsannázása idején is, megszegyenítő csöndjét az is meghallja, akinek tömeges lármával van betömve a füle. A türelmes keresi a magányt. Nem kényszerítetik rá, noha úgy látszik, sikerült elszigetelni őt.

Mi óv meg? A magány. „A szeretet maga a magány”, írja Tamas testvér. Nem sértett és sértő elhúzóadás, hanem a közösségbe készülő erőgyűjtése. Nem kényelem vezette semmittevés. Ezt el se lehet viselni, a betegség melegágya; hanem a belső erők küldetéses szétoztásának előideje. A magány lényege szerint istenkeresés, sőt — bizonyos értelemben — istentisztelet. Aki jól akar, mert jól kell neki látnia, fölmászik egy fára. A közösség nem mászhat föl a fára. Azt küldi oda, akinek legjobb a szeme. A magány nem egyedüllét, és nem fölszín. Mélye a fecsegő és a fecsegés számára kibíratatlan, a hallgatás számára nélkülözhetetlen. A magány a mennyei sokaság gyülekezőhelye. Ezt a gyülekezést idézi a magány zizegése és neszei. Amikor egy szerzetes vágyódik rá és örül a magáynak, az igazság megtalálásának örvendezik a szeretetben. Annak a hitnek, amely ebben a szere-

tetben cselekszik (Gal 5,6). Mert a szerzetes az, aki él az „igazságban — *dans le vrai*”, írja Merton Tamás trappista.

* * *

Források:
Héttépcsős hegy. (Ford.:
Lukács László.) Szent
István Társulat, Bp.,
1981.; *A csend szava.*
(Ford.: Lukács László.) I.
kiadás, SZIT, Bp., 1983.;
Az új ember.
(Ford.: Szonniág Gábor.)
Agapé, Szeged, 2000.;
A csend szava. II. ki-
adás, SZIT, Bp., 1991.

A csend szava című könyvének borítóján van egy fénykép, amely nem engedi el az ember tekintetét. Talán a Kentucky-i kolostor bejáratát ábrázolja. Reggel van. A kapus testvér épp most nyitotta ki a 100–130 éves, vaskos fakaput az ormótlan kulccsal. A küszöb közepe lesüllyedt, elkopott a megszámlálhatatlan lépésektől. A küszöbhez vezető út kövei tükörsimák. A falba mélyedő, magas ablakon át jön be a világosság, de nem zavarja a keretező sötétséget. Kint verőfény van, bent homályos szürkület. A fű még zöld, de lassan sárgul a kíméletlen hőségtől. A kolostor téglakerítése öreg, de erős. Nyersen faragott kőoszlopon ál a fűben egy tömzsi kőkereszt. A mennyezet fadeszkái barnák, kifelé vezetik a szemlélő szemét. Nincs ember a képen. Mély nyugalμού élet terjed szét helyetted. Valami nehéz posztósuhogást azért lehet hallani, ha jól figyel a fül. Mintha most lépett volna ki a kapun Tamás testvér. Talán balra fordult, s örökre elhaltak a léptei.

FORRAI ESZTER

Viera da Silva

*A világ
Könyvtárak tömege
Nyitott lapok
Színkockáiban
Lépések labirintusa
Napfényben áztatott sugárzó teraszok
Égig érő létrákon
Közlekedünk
Kezedben a tükör
S a másik oldalon
Éled a hajnal
Feltámadunk veled
Ha az angyalok megérkeznek...*